

ІНСТИТУТ
АМЕРИКАНІСТИКИ

ВІКНО
ВІДНОВЛЕННЯ

СОЦІАЛЬНИЙ ДОБРОБУТ ПІСЛЯ ВІЙНИ:

*УРОКИ ВІДНОВЛЕННЯ ВЕЛИКОЇ
БРИТАНІЇ 1940-1950-Х РОКІВ
ДЛЯ УКРАЇНИ*

*Автор дослідження:
Єгор Браїлян*

ЗМІСТ

Резюме

Чому для відновлення важлива взаємодія влади, експертів і громадянського суспільства ?

Як вибудовувати стратегічні комунікації?

Яка роль соціальних реформ для відновлення?

Яке значення демобілізації та працевлаштування ветеранів у відновленні та створенні держави добробуту?

Рекомендації для української влади

Рекомендації для міжнародних партнерів, донорів України

Резюме

Російсько-українська війна є одним з найбільших викликів для сучасної міжнародної політики, економіки та безпеки. Вбивство цивільних осіб, воєнні злочини, знищення критичної інфраструктури, згубний вплив воєнних дій на довкілля, міграційні процеси, демографічна ситуація, економічна криза, інфляція – все це є наслідками російської агресії, яку розпочала Російська Федерація проти України в лютому 2014 року із окупації Кримського півострова.

Разом з тим питання відновлення – достатнього широкого процесу соціально-економічних і технологічних змін постало на порядку денному після лютого 2022 року. Враховуючи масштаб бойових дій партнери України виступили з ініціативи підтримки проєкт відновлення нашої держави.

Для цього Україна організувала конференції в Лугано в липні 2022 року, Лондоні у червні 2023 року та Берліні в червні 2024 року. Але наразі лише формується бачення того як буде проведено відновлення не лише на тактичному, а стратегічному, комплексному рівні.

В цьому контексті необхідно враховувати історичний досвід післявоєнного відновлення країн Західної Європи. Перше повоєнне десятиліття після 1945 року було періодом формування держав добробуту (welfare state) в країнах Заходу. Враховуючи нинішню військову, гуманітарну, фінансову підтримку України з боку Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії¹, під час розробки політик

¹ Military assistance to Ukraine since the Russian invasion
<https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9477/>

відновлення врахувати історичний та суспільний вимір схожих процесів у Британії тільки у 1940-1950-х роках.

Питання соціальної політики залишається актуальним й нині у Великій Британії через наслідки Брекзиту (процесу виходу країни з Європейського Союзу) і потребу в реформуванні держави виходячи з поточних геополітичних (протистояння США і КНР, російський неоімперіалізм) і геоекономічних (боротьба за доступ до критичних мінералів і новітніх технологій)² викликів.

Комплексне порівняльне дослідження відновлення Великої Британії після Другої світової війни та України за умов (завершення) російсько-української війни з акцентом на створенні держави добробуту. Аналіз сприйняття суспільством реформ і взаємодії медіа, влади, бізнесу, громадянського суспільства і партнерів. Використання OSINT, контент-аналізу, ретроспективного методу з врахуванням досліджень істориків, економістів, соціологів.

Чому для відновлення важлива взаємодія влади, експертів і громадянського суспільства ?

Повоєнне відновлення у Великій Британії після Другої світової війни відбувалося в рамках створення держави добробуту. Це означало, що соціальні послуги були впроваджені для всіх без виключення груп населення. Враховуючи те, що Британія була на той час класовою

² Miller C, GeoTech Wars - Semiconductors and Geopolitics with Chip War <https://www.csis.org/blogs/perspectives-innovation/geotech-wars-semiconductors-and-geopolitics-chip-war-author-dr-chris>

державою та колоніальною імперією, існували гендерні, політичні, соціальні, етнічні бар'єри.

Поразка Консервативної партії на виборах у липні 1945 року і прихід до влади лейбористів на чолі з Клементом Еттли означали початок нової епохи в історії Великої Британії. Хоча по суті те, що впровадили лейбористи у 1945-1951 роках було заплановано та розроблено ще за консерваторів³.

Існує нагальна необхідність в розробці комплексної стратегії реформування соціальної сфери в Україні. Як показує британський досвід Другої світової війни, експертне середовище та політики почали розробляти подібні документи ще під час активної фази бойових дій.

У червні 1941 року міністр без портфеля Артур Грінвуд оголосив, про створення міждепартаментного комітету соціального страхування та суміжних послуг. Робота нового органу полягала в підготуванні комплексного дослідження про соціальну політику. Очолив комітет британський економіст та ліберальний політик сер Вільям Беверідж⁴.

У листопаді 1942 року було опубліковано звіт Беверіджа. В документі було визначено п'ять зон, які заважають соціально-економічному розвитку країни: нужда, хвороба, нецтво, убогість і неробство⁵.

Цікаво, що британська влада провела опитування через місяць (в грудні 1942 року)⁶ після публікації звіту Беверіджа – 95

³ Beveridge Report https://warwick.ac.uk/services/library/mrc/archives_online/digital/health/beveridge/

⁴ 1942 Beveridge Report <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/livinglearning/coll-9-health1/coll-9-health/>

⁵ Greve B, Rethinking Welfare and the Welfare State. Edward Elgar Publishing, 2022. P. 15.

⁶ Fraser D, The Evolution of the British Welfare State. 2d ed. Macmillan Press LTD, 1984. P. 218.

% опитаних чули про документ та що в ньому йдеться⁷. Тільки в британському випадку мова йшла в першу чергу про створення держави добробуту (welfare state)⁸, а в Україні це зміна реформування всієї соціальної сфери. Україна отримала спадщину СРСР з пенсійною системою, бюрократичним апаратом та інструментами надання соціальної допомоги на початку 1990-х років.

За умов правового режиму воєнного стану в Україні реформування держави є питанням її подальшого існування на мапі світу. Відтак необхідно вже нині розробити підходи до реформування української соціальної сфери як ключового аспекту відновлення.

Чому саме соціальна сфера? Сам процес відновлення стосується не лише відбудови зруйнованих об'єктів критичної інфраструктури чи житла громадян України, але й побудови чітких законодавчих правил для взаємодії бізнесу, влади, громадянського суспільства і партнерів. Без відповідного законодавства, яке стосується, зокрема трудових мігрантів чи гідної оплати праці неможливо здійснити процес відновлення України від наслідків російської збройної агресії.

Тому лише наявність бачення тих соціально-економічних змін, які будуть на тимчасово окупованих територіях України (частини Луганської, Донецької, Запорізької, Херсонської областей, Автономна Республіка Крим) після їхнього звільнення від російських окупантів дасть змогу системно

⁷ The Beveridge Report and the foundations of the Welfare State <https://blog.nationalarchives.gov.uk/beveridge-report-foundations-welfare-state/>

⁸ The Oxford Handbook of the Welfare State. 2 ed. Ed. by D. Beland, K. Morgan, H. Oringer, C. Pierson. Oxford University Press, 2021. P. 5.

впроваджувати політику відновлення. З одного боку це дасть змогу пояснити українському суспільству перспективи регіонального розвитку, партнерам – можливості співпраці, а громадянському суспільству – можливість долучитися в процесі реалізації відновлення.

Як вибудовувати стратегічні комунікації?

Інформування суспільства про проведення реформ є важливим, якщо не сказати ключовим компонентом функціонування екосистеми державних органів влади. Під час Другої світової війни у Великій Британії було створено і діяло міністерство інформації, яке відповідало за, говорячи сучасною мовою, стратегічні комунікації – як всередині країни, так і за її межами.

Визначальним елементом міністерства був британський суспільний мовник – BBC. Відтак система комунікації населення відбувалася через офіційні повідомлення з боку Кабінету (уряду), радіо звернення прем'єр-міністра Вінстона Черчилля та друковані ЗМІ (газети, журнали).

Для України, яка протидіє російській повномасштабній агресії необхідно врахувати британський досвід Другої світової війни. В першу чергу це стосується єднання влади й суспільства. Британці були готові пережити перебування в укриттях під час авіанальотів нацистської Німеччини, перебої з продовольством і цензуру воєнного часу задля соціальних змін після війни. Є навіть такий термін «міф про дух Бліцу». Бліц це період, коли у вересні 1940 – травні 1941 року тривали бомбардування британських міст Люфтваффе.

І ось британці вірили й сподівалися, що побутові складнощі можна подолати, якщо знати, що класова нерівність зміниться впровадженням єдиних правил для всіх громадян держави. Британський уряд знав про відповідні настрої в суспільстві та прагнув будувати свою політику, виходячи з громадської думки. Так, далеко не все було ідеально у Британії після Другої світової війни, але принаймні була інституційна спадковість, коли лейбористи продовжували курс консерваторів і навпаки. В історію це увійшло під назвою консенсусу в британській політиці, який тривав від 1945 року до прем'єрства Маргарет Тетчер у 1979-1990 роках.

В Україні зараз можна спостерігати відсутність координації в інформаційній політиці. І це стосується будь-яких питань, в тому числі відновлення та бачення Перемоги України над Російською Федерацією. Кожна державна установа чи громадська організація в Україні формують стратегічні комунікації виходячи з власних цілей і завдань. Це в цілому логічно та зрозуміло, але в умовах війни шкодить через брак розуміння того, що роблять інші.

Пояснення українцям того, що таке відновлення, як воно буде відбуватися в регіонах і як вплине на їхнє життя потрібно вже тут і зараз. Саме від ефективної та злагодженої інформаційної політики залежить сприйняття результатів реформ у країні.

Яка роль соціальних реформ для відновлення?

Перші три десятиліття після Другої світової війни називають «золотим часом держави добробуту». Країни Заходу

(США, Німеччина, Франція, Велика Британія), які розпочали соціальні реформи ще в ХІХ ст. завершили процес створення держави добробуту лише у 1945-1975 роках. На це вплинули такі фактори, як повне включення держави в те, щоб не було безробіття, а було економічне зростання і швидкі реформи, які створили універсальну державу добробуту.

У 1946 році було прийнято Закон про національне страхування. Ідея полягала в тому, щоб створити страхування доступним для всіх груп населення.

Разом з тим, за лейбористів було впроваджено прогресивну пенсійну систему. Це означало, що британці незалежно від рівня свого доходу мали можливість робити інвестиції у свої майбутні пенсії.

У 1948 році було створено Національну Службу охорони здоров'я (NHS) Великої Британії. Таким чином всі британські громадяни отримали право на отримання медичних послуг⁹. Це все фінансувалося з податків самих громадян. Істотним чином зросли витрати з державного бюджету Сполученого Королівства на сферу охорони здоров'я – з 1,6% у 1938 році до 3,4% у 1951 році.¹⁰

Основним джерелом фінансування соціальних послуг у Великій Британії були високі податки: якщо у 1937 році податки склали 21,6 %, то у 1948 році вже 36,5%.

Паралельно з цим, відбулася націоналізація підприємств важкої промисловості, залізниці, британських авіаліній і т.д. Це

⁹ Worth E, *The Welfare State Generation: Women, Agency and Class in Britain since 1945*. Bloomsbury Academic, 2022. P. 17.

¹⁰ Crafts N, *The welfare state and inequality: were the UK reforms of the 1940s a success?* *Oxford Open Economics*, Volume 3, Issue Supplement_1, 2024, P. i1192.

дало змогу покращити ситуацію з безробіттям, бо люди пішли туди працювати, знаючи про соціальні стандарти й державні гарантії. У 1945 році було прийнято Закон про Ради по заробітній платі¹¹. Так було встановлено мінімальну зарплату в британській промисловості¹².

Наслідки соціальних реформ не змусили себе швидко чекати – вже у 1950-х роках британці почали масово купувати товари широкого вжитку (телевізори, пылососи, пральні машини). Це також проявилось в більш частих туристичних поїздках за кордон.

Яке значення демобілізації та працевлаштування ветеранів у відновленні та створенні держави добробуту?

Одним з основних завдань Великої Британії після Другої світової війни була демобілізація військовослужбовців та їхнє подальше працевлаштування.¹³ За період з червня 1945 року по грудень 1946 року було демобілізовано 4,2 млн осіб¹⁴.

Весь цей великий масив людей повернувся додому з пораненнями, морально-психологічними травмами. Відтак постала потреба того яким чином цих людей інтегрувати до суспільства. 300 тисяч ветеранів (з яких 17 тис. жінок) мали ПТСР.

¹¹ Wages Councils Act 1945. <https://vlex.co.uk/vid/wages-councils-act-1945-808172765>

¹² Welfare State Reforms Seen from Below: Comparing Public Attitudes and Organized Interests in Britain and Germany. Ed. by B. Ebbinghaus, E. Naumann. Palgrave Macmillan, 2018. P. 59.

¹³ National Service. <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/private-lives/yourcountry/overview/nationalservice/>

¹⁴ The challenge of getting home after WW2. <https://www.britishlegion.org.uk/stories/the-challenge-of-getting-home-after-ww2>

У 1944 році парламент Великої Британії прийняв закон про працевлаштування інвалідів¹⁵, який визначав квоту в 3% людей з інвалідністю, яких можна було брати на роботу. Це вперше в британській історії було впроваджено подібну антидискримінаційну норму.

Основна відповідальність за доглядом за людьми похилого віку і людьми з інвалідністю була покладена на місцеві органи влади згідно із Законом про національну допомогу 1948 року¹⁶.

В Україні ветеранська політика як компонент екосистеми державних послуг постала тільки після 2014 року з початком російсько-української війни. У 2018 році було створено Міністерство у справах ветеранів України на основі інституційної реорганізації Державної служби України у справах ветеранів. Важливу роль у ветеранській політиці відіграють волонтерські та громадські організації, які контактують безпосередньо з військовими, вивчають їхні потреби та адвокатують зміни в роботі з ветеранами в комунікації з державними інституціями та міжнародними партнерами.

Створення системної політики щодо ветеранів дасть змогу покращити і без того складну соціальну-економічну ситуацію в Україні. Акцент має бути зроблено на координованих діях з громадянським суспільством, щоб уникнути скандалів і бюрократизації соціальної сфери. Те ж саме стосується

¹⁵ The Disabled Persons (Employment) Act, 1944. <https://radar.brookes.ac.uk/radar/file/cc17b686-8294-4b6a-90f1-ffe2a66d826e/1/DH-5-2-11.pdf>

¹⁶ Hampton J, Disability and the Welfare State in Britain: Changes in perception and policy 1948-79. Policy Press, 2016. P. 55.

військових та загалом всіх тих, які нині перебувають в Силах Оборони України. А це сотні тисяч й мільйони людей.

Рекомендації для української влади

1. Розробити бачення соціально-економічних змін на прифронтових та тимчасово окупованих територій України з врахуванням бачення громадянського суспільства і партнерів;
2. Будувати відновлення на основі проведених досліджень та соціопитувань населення України;
3. Здійснити кардинальні зміни, фактично створення нової системи соціальної політики з врахуванням, а не прямим копіюванням досвіду Великої Британії/Заходу після Другої світової війни;
4. Координація інформаційної політики та стратегічних комунікацій щодо відновлення як частини бачення Перемоги України над РФ.

Рекомендації для міжнародних партнерів, донорів України

1. Вибудовувати співпрацю з Україною в питаннях відновлення на рівноправній основі з врахування реалій російсько-української та складної соціально-економічної ситуації в державі;
2. Встановити чіткий моніторинг витрати коштів на відновлення з можливістю притягнення до відповідальності звинувачених у корупції;

3. Всебічно сприяти процесу замороження російських активів на територіях держав-країн НАТО, щоб ті пішли на відновлення України;

4. Надавати сприяння у фінансуванні проєктів щодо вивчення громадської думки серед ВПО щодо майбутнього регіонів Півдня і Сходу України, на основі чого буде створено стратегію України щодо відновлення.